

4. Кучма В.Р. Физическое развитие детей Украины и России в начале XXI столетия / В.Р. Кучма, Н.А. Скоблина, А. Г. Платонова. – К. : Генеза, 2013. – 128 с.
5. В.К. Assessing the transitions to middle and high school / Brian K. Barber, Joseph A. Olsen // The Journal of adolescent research. – 2004. – vol. 19, №. 1.
6. Eckerson J. Validity of selfassessment techniques for estimating percent fat in men and women / J. Eckerson, J.R. Stout, T.K. Evetovich, T.J. Housh et al. // J.Strength Condit. Res. 1998. V. 12, 4. P. 243–247.
7. Garcia AL. Improved prediction of body fat by measuring skinfold thickness, circumferences, and bone breadths. Obes. / AL. Garcia et al. – 2005. – № 13. – P. 626–634.

УДК 37.037(09)(477)

Герасимчук В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

РОЛЬ СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНИХ НАВИЧОК МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано діяльність молодіжних спортивних організацій Закарпаття міжвоєнного періоду, розкрито їх роль у розвитку ідей здорового способу життя. Акцентовано увагу на значенні спортивних товариств у формуванні санітарно-гігієнічної культури дітей та молоді на Закарпатті в окреслений період. З'ясовано, що ключовими засобами санітарно-гігієнічної освіти у фізкультурно-спортивних товариствах були народні звичаї, обряди, забави, краєзнавство, природа рідного краю.

Ключові слова: молодіжні спортивні організації, фізичне виховання, санітарно-гігієнічні навички, здоровий спосіб життя.

Герасимчук В. Роль спортивных организаций в формировании санитарно-гигиенических навыков молодежи Закарпатья в межвоенный период. В статье проанализирована деятельность молодежных спортивных организаций Закарпатья межвоенного периода, раскрыта их роль в развитии идей здорового образа жизни. Акцентировано внимание на значении спортивных обществ в формировании санитарно-гигиенической культуры детей и молодежи на Закарпатья в означенный период. Выяснено, что ключевыми средствами санитарно-гигиенического образования в физкультурно-спортивных обществах были народные обычаи, обряды, игры, краеведение, природа родного края.

Ключевые слова: молодежные спортивные организации, физическое воспитание, санитарно-гигиенические навыки, здоровый образ жизни.

Gerasymchuk V. The role of sports organizations in the formation of hygiene and sanitary skills of youth of Transcarpathian region in the interwar period. The article deals with the activities of youth sports organizations of Transcarpathian region ("Plast", "Sich", "Sokil") of the interwar period, the aim of which was the physical and spiritual development of the individual. It was found that an important part of the contents of education in "Plast" was to develop the hygiene skills of children and young as the key link of a healthy person. In "Plast" the physical activity combined with hardening, care about hardening, care about neatness and cleanliness of body, prevention of bad habits. Educational influence of scouts was manifested in the organization of various festivals and sporting events in which the prominent place was given to mobile games, folk dancing and fun. An important component of sanitary and hygienic education in "Plast" was taking care of diet and organization of leisure activities (hiking journey) of pupils. The role of "Sich" and "Sokil" in the development of ideas of a healthy lifestyle has been defined. Their methodology of physical education was developed using Swedish gymnastics, in which attention was paid to the comprehensive harmonious development of personality, strengthening the body and health. These sports organizations have contributed to the systematic and organized character of physical education in the Carpathian region in the interwar period. In sports organizations mentioned above, carried about the physical development of personality, formed skills of healthy lifestyle, fought with alcoholism, smoking, poor sanitary living conditions, promoted physical education and hygiene skills in schools. It was found that the key means of sanitary education in Transcarpathian Sports Society were folk customs, ceremonies, entertainment, local history, nature of his native land.

Key words: youth sports organizations, sanitary and hygienic education, physical education, hygiene skills, healthy lifestyle.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Формування здорової, гармонійно розвиненої, психічно урівноваженої особистості, здатної до виконання суспільних обов'язків є пріоритетним напрямом державної політики. У цьому процесі важлива роль відводиться школі та педагогічній науці загалом як головним чинникам формування здорової нації. Проте, на сучасному етапі розвитку українського суспільства можна відмітити суттєве зниження рівня здоров'я дітей. Така ситуація, насамперед, зумовлена недостатньо сформованою санітарно-гігієнічною освітою підростаючого покоління, відсутністю свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих. Невміння практично застосувати набуті санітарно-гігієнічні навички у певній життєвій ситуації є першопричиною появи проблем зі здоров'ям. Водночас, у даному ракурсі, важливого значення набувають громадські товариства та організації, які беруть активну участь у формуванні здорової особистості. Організація, методи та форми роботи з дітьми у таких об'єднаннях суттєво відрізняються від шкільних і все більше привертають увагу підростаючого покоління. Слід зазначити, що вирішення будь-якої проблеми потребує звернення до минулого, перегляду засадничих ідей, традицій, які вплинули на розвиток різних галузей науки і суспільного життя. Створення фізкультурно-спортивних організацій на Закарпатті у міжвоєнний період було органічним процесом в умовах національного відродження. Вони базувалися на національних традиціях, виражаючи фізичні й духовні потреби населення,

закладаючи основи гігієнічного виховання. Відтак пошук оптимальних шляхів, форм та методів формування санітарно-гігієнічних навичок дітей та молоді спонукає до вивчення питання ролі спортивних товариств в контексті означеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях В. Горашука [3], Т. Завгородньої, М. Євтуха, М. Лук'яненка, З. Нагачевської, Б. Савчук, О. Цибанюк розкрито теоретико-методологічне підґрунтя педагогіки здоров'я. У розвідках Н. Гнесь, В. Гоммоная, І. Курляка Н. Москаленко, Є. Приступи [7], В. Старкова проаналізовано проблему формування здорового способу життя на різних етапах розвитку українського шкільництва. Проблеми дослідження діяльності спортивних та фізкультурних організацій, що діяли в Україні наприкінці XIX – першій XX ст., в тому числі на Закарпатті, присвячені праці О. Вацеби [2], О. Винчука, В. Окаринського, Л. Сливки [8], В. Федака [9], П. Ходанича [10] та ін. Однак у цих дослідженнях не виокремлено провідну роль закарпатських спортивних організацій у формуванні санітарно-гігієнічної культури молоді окресленого періоду.

Мета статті – проаналізувати діяльність спортивних товариств, що діяли на Закарпатті у міжвоєнний період, розкрити їх роль у формуванні санітарно-гігієнічної культури молоді регіону.

Виклад основного матеріалу. Після Першої світової війни згідно Сен-Жерменського мирного договору сучасні землі Закарпаття увійшли до складу Чехословацької республіки, яка обіцяла зорганізувати їх в окрему територіальну одиницю – «Підкарпатську Русь» [13]. Місцевому населенню було надано мовну, освітню, релігійну автономію, створено самостійний сейм, земські уряди, шкільний реферат. Національному відродженню закарпатського населення сприяло також створення культурно-просвітницьких товариств, які за часів Австро-Угорської імперії всіляко придушувалися. Ліберальна політика чехословацької влади сприяла піднесенню культурного рівня та національного самоусвідомлення закарпатців. Проте, у 20-х роках XX ст. соціально-економічне, політичне та освітнє становище населення Закарпаття було жалюгідним [11, с. 287]. Окрім того, незадовільні побутові умови, низький рівень санітарно-гігієнічної культури призводив до ранньої смертності місцевого населення. Створення реальних гімназій, горожанських шкіл, учительських семінарій, організація культурно-просвітницьких товариств значно вплинули на культурно-освітній розвиток закарпатського населення.

Проте найбільше формуванню санітарно-гігієнічних навичок дітей та молоді Закарпаття міжвоєнного періоду сприяли молодіжні спортивні організації, які мали на меті розвиток тілесних і духовних сил особистості та взяли на себе ініціативу морального та патріотичного виховання. Поміж найбільш відомих спортивних організацій слід виділити «Пласт», який був заснований у 1921 році в Ужгороді галицькими професорами-емігрантами А. Дідиком, О. Вахнянином, В. Бірчаком, А. Аписькевичем, Л. Бачинським, К. Заклинським. Виникши як позашкільна організація, «Пласт» здобув прихильність серед закарпатської молоді. До його складу входили не тільки учні гімназій, шкіл, семінарій, а й сільська молодь, що не здобувала освіти. За спогадами одного з із закарпатських пластунів можна дізнатися про захоплення молоді цією організацією: «Пласт поширився не тільки на шкільну, а й на позашкільну сільську молодь. Уже на порозі свого існування Пласт на Закарпатті впровадив таборування під шатрами, захоплюючи цим самим особливо молодь до участі в Пласті» [5, с. 35]. Зазначимо, що найбільші пластові частини були розташовані в Ужгороді, Мукачеві, Хусті, Рахові, Берегові. У досліджуваній період у лавах пластунів перебувало понад 3,5 тисячі підлітків [10, с. 14]. Метою пластових осередків було формування гармонійної особистості, патріота своєї землі, готового прийти на допомогу та захистити Батьківщину. Маючи, в першу чергу, військово-прикладний характер, «Пласт» передбачав проведення спортивно-військових змагань, організацію структур оборонності, на чолі яких стояв інструктор, обраний з місцевих учителів [5, с. 11]. Як видно, роль вчителів як світочів знань високо цінувалася в регіоні у міжвоєнний період. У свою чергу, педагоги Закарпаття приймали активну участь у пластовому русі, усвідомлюючи його важливе значення у формуванні основ здорового способу життя місцевої молоді. Серед відомих педагогів-активістів назовемо В. Бірчака, І. Панькевича, В. Пачовського, які пропагували та органічно поєднали у «Пласті» фізичний розвиток дітей з морально-патріотичним вихованням. Слід підкреслити, що важливою складовою змісту виховання у «Пласті» було формування санітарно-гігієнічних навичок дітей та молоді як ключової ланки здорової особистості. Так, у пластових осередках фізична активність поєднувалася із загартуванням, піклуванням про охайність та чистоту тіла, профілактикою шкідливих звичок, насамперед паління та вживання алкоголю. Іншим інтегрованим компонентом формування здорової гармонійно розвиненої особистості було піклування про психічне здоров'я особистості, що проявлялося у налаштуванні на позитивні емоції, безконфліктній взаємодії з іншими людьми, умінні долати почуття невпевненості, страху тощо.

Базуючись на національних традиціях, виховний вплив пластунів проявлявся і в організації різних свят та спортивних змагань, у яких чільне місце відводилося рухливим іграм, народним забавам і танцям. Зокрема після складання першого «іспиту вмілостей», пластуновик повинен був знати не менше п'яти народних забав та двох народних танців [8, с. 172]. З метою популяризації народних обрядів, звичаїв у пластових часописах «Пластунов», «Молоде життя» друкувалися етнографічні матеріали, тематичні статті, оповідання. Водночас на сторінках часописів з'являлася інформація про важливість гігієнічних навичок для зміцнення здоров'я, описувалися народні засоби лікування, лікарські трави, які можна використати для профілактики захворювань та ін. Значну увагу у «Пласті» було приділено вільному часові вихованців. Відповідно до статуту, організовувалися піші походи у гори, прогулянки, мандрівки історичними місцями. Як відмічає М. Евдердій, один з учасників пластового руху у на Закарпатті, «походіві вправи правильні та систематичні мають велике значення для виховання... Їх вплив збільшило тим, що до походових вправ прилучуємо різні гри для змагання» [5, с. 13]. Підкреслимо також, що прогулянки, тривала ходьба, різні подорожі сприяють розумовому розвитку, стимулюють пам'ять, розвивають координацію, спостережливість, формують морально-естетичні, патріотичні почуття. Водночас вони зближують людину з природою, формують стійкі переконання до гармонійної взаємодії з довкіллям, що, своєю чергою, позитивно впливає на піклування про санітарно-гігієнічні норми середовища як у вузькому, так і більш широкому розумінні.

Під час походів пластуни також збирали різні лікарські трави, досліджували їх вплив на стан людини, на оздоровлення середовища, в якому вона проживає. В контексті пропагування ідеї здорового способу життя, слід наголосити на важливому значенні раціону харчування для пластунів. Вони надавали перевагу овочевим стравам, молокопродуктам, зерновим культурам [8, с. 174]. Саме такі продукти харчування сприяють збалансованому раціону, задовольняють фізіологічні потреби людини та не завдають шкоди організму. Доведено, що надмірне споживання їжі, особливо висококалорійної, нестача вітамінів та корисних мікроелементів призводить до серцево-судинних захворювань, розладів кишково-шлункового тракту, зниження

імунної системи тощо [12]. Як видно, «Пласт» на Закарпатті у міжвоєнний період активно розпочав свою роботу. Його виховну діяльність можна умовно розділити на два напрями – духовний та фізичний. Утім формування санітарно-гігієнічної освіти вихованців відбувалося і в контексті фізичного розвитку, і морально-патріотичного виховання. Іншими молодіжно-спортивними організаціями, які діяли на території Закарпаття у досліджуваній період, були «Січ» та «Сокіл». Щоправда, на сьогоднішній день майже не збереглася інформація про витоки та заснування цих товариств на Закарпатті, до складу яких входили переважно гімназисти, студенти, інтелігенція, молоді ремісники. В цих організаціях крім занять спорту приділялася увага національно-патріотичному вихованню та просвітницькій діяльності. Представники «Січі» намагалися відроджувати козацькі звичаї, історичні традиції, військовий дух, національну свідомість, сприяли розвитку самоосвіти своїх вихованців. Поряд із фізичним розвитком січовики дбали про оздоровлення: займалися загартувальними процедурами, зміцненням тіла, розвитком впевненості, витривалості. Оскільки стан здоров'я тогочасної молоді краю був дуже низьким, січовики активно вели просвітницьку роботу. Насамперед вони боролися з пияцтвом, палінням, незадовільними санітарними умовами проживання, пропагували фізичну культуру у школах та гімназіях [1, с. 161].

У перші повоєнні роки представники спортивно-руханкового товариства «Сокіл» плідно співпрацювали з педагогічними і просвітницькими товариствами «Рідна школа», «Просвіта» у сфері поширення ідей фізичної культури серед закарпатського населення. Методика фізичного виховання «Соколу» була розроблена на основі шведської гімнастики, у якій увага акцентувалася на всебічному гармонійному розвитку особистості, зміцненні тіла та збереженню здоров'я дітей. На базі сокільських організацій створювалися також вечірні курси, шеститижневі літні курси, жіночі гімнастичні курси для підготовки кадрів з фізичного виховання [4, с. 106]. Важливою складовою таких курсів були предмети, спрямовані на розвиток санітарно-гігієнічних навичок учнів: гігієна, фізіологія, анатомія. Варто наголосити, що сокільські організації сприяли системному й організованому характеру фізичного виховання на Закарпатті у міжвоєнний період.

ВИСНОВКИ. Закарпатські молодіжні спортивні організації відіграли визначну роль у формуванні та розвитку санітарно-гігієнічної освіти населення краю міжвоєнного періоду. Своєю діяльністю вони охопили значну частину молоді Закарпаття, виховуючи у них мужність, дисциплінованість, витривалість, повагу до ближнього, до Батьківщини. У спортивних організаціях Закарпаття дбали про фізичний розвиток особистості, формували навички здорового способу життя, проводили активну просвітницьку пропаганду щодо запобігання шкідливих звичок серед дітей та молоді. Гігієнічні умови формування здорової особистості забезпечувалися у спортивних товариствах розміреним та ритмічним розпорядком дня, у якому поєднувалися фізичні навантаження з відпочинком, пізнавальна діяльність з розумовою активністю. Можливо констатувати, що поєднання зусиль школи та діяльності спортивних організацій дало поштовх до неперервності процесу виховання здорового способу життя молоді Закарпаття, сприяло ініціативності, активності та творчості учнівської молоді.

ПЕРСПЕКТИВНИМИ НАПРЯМАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ видається вивчення діяльності просвітницьких та медичних товариств Закарпаття в контексті пропаганди здорового способу життя з метою з'ясування цілісної картини розвитку санітарно-гігієнічного виховання закарпатської молоді у міжвоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буковський І. В. Карпатська Січ: від парамілітарного формування – до національної армії / І. В. Буковський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – № 752: Держава та армія. – С. 160 – 166.
2. Вацеба О. М. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / О. М. Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
3. Горащук В. П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика) / В. П. Горащук. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 388 с.
4. Гук О. М. Історичні аспекти підготовки вчителів фізичної культури для освітніх закладів України в період 1920-1930-х років [Електронний ресурс] / О. М. Гук // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2014. – Вип. 118(2). – С. 104 – 107.
5. Евдердій М. Організованість середовища виховання обронності / М. Евдердій // Наша школа. – Річник III. – Число 7 (липень). – Мукачеве, 1937. – С. 11 – 13.
6. Левицький С. Український пластовий улад 1911-1945 у спогадах автора / С. Левицький. – Мюнхен : Молоде Життя, 1967. – 35 с.
7. Приступа Є. Н. Народна фізична культура українців / Є. Н. Приступа – Львів, 1995. – 254 с.
8. Сливка Л. В. Педагогічні умови виховання здорового способу життя молодших школярів у позакласній діяльності (Західна Україна, 1919-1939 рр.) / Л. В. Сливка // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 71. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів, 2009. – С. 170 – 175.
9. Федак В. В. Закарпаття у спортивному вимірі / В. В. Федак. – Ужгород : Карпати, 1994. – 150 с.
10. Ходанич П. М. Педагогічна та освітньо-культурна діяльність українських письменників-емігрантів на Закарпатті в міжвоєнний період (1919 – 1939): Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / П. М. Ходанич ; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – К., 2000. – 19 с.
11. Pop I. Dejiny Podkarpatske Rusi v datech / I. Pop. – Praha, 2005. – 740 s.
12. Preventing Chronic Diseases: a vital investment. – Geneva : WHO, 2005. – 128 p.
13. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria; Protocol, Declaration and Special Declaration (St. Germain-en-Laye, 10 September 1919) [Electronic resource]. – Access : <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html>